

ТРАНСФОРМАЦИЯ СОДЕРЖАНИЯ И МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НЕФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В 40-Х – 50-Х ГОДАХ XX ВЕКА

Овчаренко Лилия Романовна

аспирантка факультета психологии, педагогики и социальной работы
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

В статье анализируется процесс трансформации содержания обучения и осмысления методических проблем в области преподавания английского языка для будущих учителей нефилологических специальностей. Исследованы основные тенденции, характерные для обучения иностранным языкам в период 40-х – 50-х гг. XX в. (методика обучения иностранным языкам признана важным направлением педагогической науки и образовательной практики; определен предмет методики и предложены альтернативные методы обучения английскому языку; возрастает значение перевода специальных профессиональных текстов; осязаемой остается чрезмерная теоретизация и идеологизация образовательного процесса и т. п.), рассмотрены междисциплинарные связи, выделены дидактические единицы, которые представлены в учебниках и учебных пособиях этого периода.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам, будущие учителя нефилологических специальностей, междисциплинарные связи, цели и методы обучения.

Отримано редакцією 20.05.2019 р.

УДК 37.017.924

DOI: 10.31376/2410-0897-2019-2-40-203-211

ГРОМАДЯНСЬКИЙ ГУМАНІЗМ ПРОТИ ПОПУЛІЗМУ: ТОМАС ЕЛЮТ ПРО ВИХОВАННЯ «ІДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ»

Лобода Дмитро Олександрович

асистент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
e-mail: dmitry.lobod@gmail.com
ORCID ID:0000-0001-6501-2895

Стаття присвячена аналізу основних положень трактату «Правитель» англійського гуманіста Томаса Еліота, виокремленню його головних педагогічних ідей та простеженню їх зв'язку з іншими етико-педагогічними та суспільно-політичними установками європейського Відродження XIV–XVI століть. Простежено причини популярності трактату в тюдорівській Англії XVI століття. Розкрито зміст антиномії «publicweal» і «resplebeis» – розуму і пристрасті, порядку і хаосу, що підкреслювався Т. Еліотом у його праці. Виокремлено основні положення педагогічної концепції виховання «ідеального правителя» і розкрито зміст підготовки майбутнього державного службовця, які містить трактат «Правитель». Не увібравши в себе концептуально нових ідей, він став відповіддю на поширення Європою популістичних, протокомуністичних ідей, які, на думку автора, несли загрозу порядку і мирному співіснуванню суспільства.

Ключові слова: антиномія, громадянський гуманізм, популізм, ригористичний консерватизм, тюдорівська Англія, утопія, «resplebeis», «respublica».

Постановка проблеми. В умовах постіндустріального, інформатизованого і глобалізованого світу XXI століття в соціально-політичному житті суспільства почало масово поширюватися явище популізму. Сполучене Королівство, Франція, Австрія, Канада і США стали першими заручниками «протестного» голосування за «несистемних» політиків. Наступною стала Україна. Свідкам сьогодення може здатися, що популізм є винаходом третього тисячоліття. Однак ця фрагментарна ідеологія, патологія «застійного» політичного розвитку, стиль публічної політики, або «синдром масової демократії», з'явився набагато раніше [1, с. 40]. Перших «популістів» можна віднайти в історії Давніх Греції та Риму, а концептуалістів – в історії європейського Відродження XIV–XVI століть. У цей період з'явилися перші утопії Савонароли, Мора, Альберті, Дечембріо, Філарете, Мартіні, Аріосто і Бекона. На противагу їм існувала потужна школа «громадянського гуманізму», яка ставила собі за мету розроблення реальних інструментів перебудови суспільства на засадах чеснот і

християнської справедливості. Таким інструментом нерідко була педагогіка. Ідея гуманістів полягала в тому, що лише спеціально підготовлена і «виPLEкана з пелюшок» людина може бути залученою до управління державою або ж «людськими долями». Саме тому в період Ренесансу з'являються численні трактати про виховання державця, одним із яких був «Правитель» Томаса Еліота (1490–1546).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників життя і творчості Т. Еліота почали викликати інтерес у 30-х роках XX століття. Німецькі дослідники Й. Шлоттер і Е. Гретгер підкреслювали актуальність трактату для XVI століття. Це стосувалося, на їхню думку, висвітлення місця і ролі лідера в суспільстві, спростування зрівняльних ідей. Англо-американські дослідники акцент робили на джерельній базі трактату. Так, Л. Уоррен бачить у ньому продовження ренесансної традиції трактатів про виховання християнського спадкоємця. Радянські дослідження творчості гуманіста стосувалися здебільшого аналізу ідей трактату. У статті В. Комарової ряд положень «Правителя» пов'язані з історичними хроніками В. Шекспіра. У працях І. Осіновського та В. Каменецького увагу приділено політичним аспектам трактату: перший звертався до них як до спадщини Т. Мора і еволюції його ідей, другий – як до генези ідеологічної боротьби всередині англійського суспільства [2, с. 57]. Російська історіографія рідко звертається до спадщини Т. Еліота (поодинокі статті В. Бурганової та М. Брандта) [2; 3], в українській – гуманіст залишається «в тіні», як і його соціально-політичні, етико-педагогічні ідеї, актуальні в наш час.

Саме тому **мета статті** – на основі аналізу основних положень трактату «Правитель» англійського гуманіста Томаса Еліота виокремити його головні педагогічні ідеї та простежити їх зв'язок з іншими етико-педагогічними та суспільно-політичними установками європейського Відродження XIV–XVI століть.

«Правитель» – видатний твір англійського гуманіста XVI століття Томаса Еліота – тією чи іншою мірою відомий кожному, хто займається дослідженнями історії тюдорівської Англії та історією гуманістичного руху в Європі доби Відродження. Про цю книгу згадують в усіх оглядових роботах, присвячених епосі правління «Великих Тюдорів». Фрагменти трактату традиційно розміщені в хрестоматіях і збірниках джерел, покликаних продукувати основні уявлення про тюдорівське суспільство. Якщо правду кажуть, що книги мають свою долю, то «Правителю» випав щасливий жереб. Уперше опублікований у 1531 році, він вже до 1580 р. встиг витримати вісім видань, з'являючись у новому друкарському та історико-культурному образі з середньою періодичністю в шість – сім років [3, с. 221].

Більш очевидні свідчення популярності навряд чи можна знайти. Причини популярності книги Еліота, вихідця з сім'ї уїлтширського джентльмена, юриста, розпорядника Таємної Ради, дипломата, придворного, учасника гуртка і близького знайомого Томаса Мора, учня видатного англійського педагога Лінакра, можна було б пояснити оригінальністю її ідей, незвичайною яскравістю форми, а також особливою глибиною викладу [2, с. 58].

Проте всі ці характеристики, на жаль, не стосуються «Правителя». «Я лише зібрав ідеї найбагатродніших письменників, грецьких і латинських, використав власний досвід» [4], – визнав за необхідне попередити Томас Еліот Генріха VIII, свого коронованого читача, якому трактат присвячений. Це твердження – не авторський реверанс, це досить точна констатація неоригінальності основних положень, представлених у власному творі. Сучасні дослідники творчості англійського гуманіста у визначенні оригінальності ідей гуманіста одностайні. «В царині політичної теорії Т. Еліот не висловив нічого оригінального», «він сам визнавав, що брав матеріал в інших книгах і в інших авторів» – зазначали науковці. «Правитель» – традиційна книга, вона дотримується ідей, форм, ілюстративного матеріалу і навіть стилю цілої серії творів подібного типу. У працях істориків, присвячених «Правителю», перерахування та аналіз джерел трактату: античних, середньовічних і ренесансних – займають за обсягом не менше сторінок, аніж виклад змісту самої роботи. Серед авторів, які найвиразніше вплинули на соціально-політичну і педагогічну концепцію Т. Еліота, називають Платона, Арістотеля, Плутарха, Цицерона, Квінтіліана, Понтано, Еразма, Галена, Кастельоні та інших. Доречне зауваження німецького дослідника початку XX століття К. Венндорфа: «Хто може зустріти в

педагогіці абсолютно нову оригінальну ідею, якої не було б уже у Платона чи Арістотеля?» [3, с. 222]. Воно дозволяє побачити «Правителя» в такій історичній ретроспективі, яка змусить з меншою вимогливістю оцінювати ступінь оригінальності або традиційності педагогічної концепції, але нічого не пояснить у причинах популярності трактату.

С. Лемберг, який присвятив монографію творчості Т. Еліота, «дивну привабливість цієї надзвичайно цікавої книги» бачив і в тих загадках, які вона ставить перед дослідником. Що надає цілісності трактату, присвяченому різним предметам – політичній теорії, вихованню, освіті, етиці, історії, фізичним заняттям? Яка структура роботи і як вона корелюється з первісним задумом гуманіста? Кому призначений твір – верховному правителю або сільському джентрі – і як тоді розуміти його назву? Питання ці мають різні відповіді, але не вони говорять про витoki популярності «Правителя». Невідповідність назви змісту книги, в якій мова йде не стільки про виховання монарха, скільки про підготовку англійського дворянина до державної служби; нечіткість структури твору, що складався з розділів, зовні не пов'язаних між собою – усе це цікаво вченому-досліднику і обтяжливо для читача, що звертається до книги з іншими цілями [2, с. 58].

«Правитель» Т. Еліота був першим твором, написаним у дусі гуманістичних ідей Відродження, в якому проблеми освіти і виховання «тих, кому належить управляти державою», обговорювалися англійською мовою, англійцем, уважним до особливостей життя тюдорівського суспільства. У час, коли Європу захоплюють утопічні твори, написані здебільшого латиною. Сьогодні б ми назвали такі твори популістичними. П. Гагріф тонко помітила «граничну виразність і чіпкість бульдога» авторської манери Т. Еліота, переконливо пов'язавши їх з тими «minorideas» трактату, які походили від особистих спостережень автора, його життєвого досвіду, роздумів про поліпшення життя в Англії. Прагнення до оновлення громадського порядку, його покращення, властиве педагогічним концепціям гуманістів у цілому, в «Правителі» запліднене знанням специфічної суспільної реальності тюдорівської Англії, до якої Т. Еліот доєднав відомі й близькі йому ідеї і теорії античної давнини і ренесансної сучасності. Варто підкреслити, що автор йшов не від аналізу життя до оцінки теорії, а життя обміряв за шкалою гуманістичних уявлень і парадигм, виявляючи при цьому дивовижну практичну цінність останніх [1, с. 66, 67].

«Я не намагаюся давати кому-небудь уроки, я сам потребую їх. Мій єдиний намір полягав у тому, щоб усі, стурбовані благом держави, могли знайти тут корисні для них відомості» [4], – зазначав мислитель. У цьому поєднанні гуманістичних концептів освіти і виховання з прозою життя тюдорівської Англії – секрет парадоксального явища. Саме там, де зв'язок цей органічний і природний, трактат Т. Еліота поставав з вражаючою стрункністю і переконливістю, що змушував забути про вторинність більшості положень, висунутих автором. Із цієї точки зору твір англійського гуманіста посідає чільне місце в історії педагогічної думки Англії, яке йому по праву належить.

Ключ до розуміння педагогічної концепції гуманіста міститься в трьох перших розділах першої книги трактату, в яких Т. Еліот, не претендуючи на новаторство в політичній теорії, виклав власне розуміння того, як повинна будуватися держава, яка б відповідала концепції «загального блага» («public weal»). Думка мислителя обертається в колі уявлень гуманістів, що базуються на відомих міркуваннях Платона і Арістотеля про найкращі норми державного устрою. В англійського гуманіста вони набувають досить консервативного звучання. На його думку, англійський термін «public weal» відповідає латинському слову «respublica» і повинен розумітися як «суспільство, яке складається з різних станів або розрядів людей, що підкоряються праву справедливості та керується за допомогою розуму». У цьому сенсі під «public weal» Т. Еліот розумів державу, що забезпечує благо суспільства в цілому і протиставляв його поняттю «commune weal» – суспільству, в якому «все належить усім, незалежно від станів і статусів». Останнє пропонувалося і змальовувалося в перших утопічних творах досліджуваного періоду [5, с. 148, 149].

Категорія «commune weal», на думку гуманіста, відповідала латинському «res plebeis», в якому лише натовп, чернь, люди низького походження багаті, а люди благородні тягнуть

життя «повним потреби і негідного жалю». Для Т. Еліота ідея суспільного блага як рівності станів або їх відсутності неприйнятна, бо в становому розподілі він бачив порядок, що походив від устрою, встановленого Богом при творінні. Ієрархія церкви, чотирьох природних елементів, рослинного і тваринного світу мислилася ним як доказ необхідності ієрархії соціальної: «...Невже людина, для потреб якої створені всі об'єкти і яка перевершує їх в знанні та мудрості, невіжа вона буде позбавлена провидіння Божого, яке простежується в інших його творіннях?..» [4].

Найкращою формою управління державою Т. Еліот вважав монархію – правління єдиного короля, стурбованого процвітанням підлеглого йому народу. Аристократичне правління неминуче, на переконання гуманіста, послаблюється боротьбою честолюбства, прагненням до багатства і слави, страхом перед бунтами натовпу і перетворюється на терор і жорстокість стосовно більшості населення. Однак влада, яка завдає шкоди багатьом, не може бути міцною і довготривалою. Демократичне врядування ж, відзначав гуманіст, деградує в тиранію або гине в результаті сліпого гніву черні. «Натовп, який відчував жорстокість, буде принижено служити й буде слухняним, але відчувши, що вуздечко ослабло, воно почне бунтувати і грабувати, – стверджував Т. Еліот, додаючи: – Скинувши правителя, вона поведе справу без почуття справедливості, тільки з помсти і жорстокості» [4].

Монархічна форма правління, на його переконання, цементувала устрій станового суспільства, що реалізовував концепцію суспільного блага. Гуманіст уважав, що в основі соціальної ієрархії лежить природна нерівність людей, неоднаково наділених «дарами благодаті» та «дарами природи», найціннішим з яких є дар розуму. Він уподібнював людину Богу, а вищу справедливість пов'язував з реалізацією права тих, хто перевершує інших розумом, займати більш високе соціальне місце і мати можливість утримувати інших у покорі владі, яка усвідомлює відповідальність перед суспільством.

Найменше Т. Еліот схильний пом'якшувати ригористичний консерватизм соціально-політичної доктрини, викладеної в «Правителі». Ідеал політичної стабільності, заснованої на становій ієрархії і верховенстві монархічної влади, домінував. Антиномія «public weal» і «res plebeis», розуму і пристрасті, порядку і хаосу надзвичайно виразно підкреслювалася Т. Еліотом.

Подальші роздуми гуманіста, який звертався до проблем власного педагогічного досвіду, знаходили особливе соціальне звучання. Громадянський пафос ставав, таким чином, основною властивістю педагогічної концепції, яка виходила з розуміння мети освіти і виховання діяча, службовця державі як найважливішого елемента міцності соціального порядку і благополуччя [5, с. 380].

Отже, короткий і енергійний виклад соціально-політичних поглядів, що починав трактат Т. Еліота, – важливий елемент його педагогічної теорії. Як справедливо підкреслив Дж. Мейджор, фундаментальна для англійського гуманіста думка Платона про нерозривний зв'язок політики і виховання уніфікує складну структуру трактату, надаючи йому безсумнівної цілісності [3, с. 7, 8].

Для Т. Еліота мета підготовки правителя і виховання службовців державі є визначальною, їй підпорядковані всі ідеї та пропозиції педагогічного характеру. Соціальний консерватизм Т. Еліота водночас легко гармоніював з традиційними для ренесансного гуманізму педагогічними законами і принципами. На його думку, цілеспрямоване виховання державних посадовців повинно виходити з наявності деяких обов'язкових природних і соціальних передумов. Зокрема, при відборі тих, хто готується для виконання державної служби, слід надавати перевагу вихідцям зі стану людей, яких «прийнято називати благородними». Благородство походження, вважав Т. Еліот, саме по собі є чеснотою. Воно, як правило, поєднується з терпимістю, люб'язністю, поміркованістю, менш характерними для представників селянства та інших нижчих станів. Крім того, у володінні земельними наділами та іншим майном Т. Еліот убачав гарантії проти зловживань і хабарництва, від яких простолюдину вберегти складніше. Тому поряд з перевіркою фізичного здоров'я матері, відсутністю каліцтв і родинних хвороб він радив переконатися в тому, що серед предків

дитини, що готується до державної служби, не було кріпаків. Т. Еліот уважав за необхідне, щоб при дотриманні певної обережності й поміркованості батьки та вихователі дітей уже змалечку нагадували їм про їхнє благородне походження як про якість, якою можна і треба пишатися. Виняток було зроблено тільки для талановитих вихідців з нижчих станів, що висунулися завдяки їхнім природним даруванням, але позбавлених у дитинстві відповідної освіти і виховання [8, с. 222].

Етико-педагогічна концепція Т. Еліота була орієнтована на домашнє виховання, виховання в сім'ї, що повинна мати достатні матеріальні та культурно-освітні можливості для організації чітко вивіреного, систематичного і гуманізованого педагогічного процесу [4].

Навчання дитини слід починати вже в ранньому дитинстві, поволі знайомлячи її з основами розмовної латини. Із семи років основним навчальним предметом ставала латинська і грецька граматики. Т. Еліот рекомендував вивчати їх паралельно, не затримуючись на заучуванні правил і не звертаючи уваги на деталі й тонкощі. Підкреслюючи прикладне значення граматики, він повністю поділяв погляди гуманістів-попередників. Т. Еліот пропонував швидше переходити до читання античних авторів: Езопа, Лукіана, Арістофана, Гомера, Вергілія, Овідія, Лукана, Гесіода. Граматичний аналіз текстів при цьому повинен лише створити передумови для правильного розуміння їх змісту [4].

Із чотирнадцяти років починався новий етап навчання. Після нетривалого знайомства з основами логіки передбачалося переходити до докладного вивчення риторики. Курс космографії, що давав елементарні географічні уявлення про світ, Т. Еліот рекомендував вести на основі читання Страбона і розглядав його як введення у вивчення історії. Наслідуючи Квінтіліана, знайомство з історією потрібно було починати з Тита Лівія, переходячи потім до Ксенофонта, Цезаря, Саллюстія і Тацита. І лише із сімнадцяти років, на думку Т. Еліота, можна починати читання книг з моральної філософії: дві перші книги «Етики» Арістотеля, роботи Цицерона та діалоги Платона. Вони доповнювалися читанням біблійних текстів («Притчею Соломона», «Книги Еклезіаста», історичних книг Старого Заповіту), а також «Виховання християнського воїна» Еразма. Вивчення права Т. Еліот уважав можливим розпочати лише після двадцяти одного року, полемізуючи з тими, хто пропонував вчити основи англійського загального права з чотирнадцяти – п'ятнадцяти років. На його думку, знайомство з правом повинно спиратися на добре знання філософії і логіки, які готували до вивчення правових наук [4; 1].

Освіта майбутнього правителя обмежувалася, таким чином, Т. Еліотом гуманітарними дисциплінами, значення яких у системі гуманістичної педагогіки епохи Відродження оцінювалося надзвичайно високо. Введення до переліку загальноосвітніх предметів історії та моральної філософії, акцентування прикладного призначення курсів граматики і логіки, відбір авторів і текстів, що підлягають ґрунтовному аналізу, цілком відповідало уявленням, що утвердилися в ренесансній педагогіці.

Т. Еліот виявляв свою прихильність до гуманістичних ідей Відродження і в тому, що його педагогічна концепція виходила з розуміння виховного процесу як нерозривної єдності інтелектуальної освіти, морального, фізичного і естетичного виховання. Основою цієї єдності був принцип корисності для розвитку особистості дитини, знань, відомостей, моральних установок, звичок і навичок, які вона отримала в дитинстві. Інакше кажучи, педагогічна теорія Т. Еліота пройнята ідеєю практичної значущості освіти і виховання для дитини і життя суспільства, яким їй належить управляти. Можна говорити про прагматизм поглядів англійського гуманіста, далекого від абстрактного бачення як власної педагогічної системи, так і соціальної реальності, стосовно якої вона створювалася [3, с. 230].

Читання Гомера було важливим тому, що він – «джерело всього красномовства і всієї вченості», у знанні тонкощів військової справи, мистецтва політики, в умінні обирати друзів і розпізнавати ворогів йому не було рівних. Герої його поем сповнені чеснот, наслідування яких дозволить домогтися слави і пошани. Вергілій не тільки давав різноманітні відомості з сільського господарства, астрономії, географії, натурфілософії, він пробуджував ненависть до тиранії, презирство до скупості. Його «Енеїда» оповідає про благородних, мужніх,

проникливих правителів, які жили для блага країни. Читання «Записок про галльську війну» Цезаря було особливо корисним для державних діячів Англії, бо в них можна було знайти поради про те, як вести війну проти ірландців і шотландців, схожих на свевів і бриттів за «дикістю і грубістю» [4; 1].

Вивчення історії, підкреслював Т. Еліот, давало найбільшу користь. Знання про причини воєн, особливостей військового мистецтва прославлених воєначальників, форми і способи державного устрою, позитивні й негативні якості монархів містить історія. Історія також корисна практично: правитель не буде скутий у промовах ні при виступі в Раді, ні перед великими натовпами людей, ні на прийомах іноземних послів [4].

Принцип практичної користі визначав у Т. Еліота і його ставлення до занять музикою, малюванням, поезією, танцями і фізичними вправами. Він уважав, що дитина повинна бути навченою музики, малюванню вже хоча б тому, що вони є відмінним засобом відпочинку після напружених занять науками. Музика дає, крім того, уроки гармонії, необхідні в державних справах. Уміння малювати дозволить у майбутньому зробити креслення військової машини, карту місцевості, воно корисно при вивченні геометрії, астрономії, космографії. Корисності танців Т. Еліот присвятив ціле дослідження, що охоплює шість глав книги трактату (очевидно, сам любив бали і карнавали, популярні в досліджуваній час). У фізичних заняттях, полюванні, стрільбі з лука, плаванні англійський гуманіст бачив найважливіший засіб виховання державних людей. Постійне навчання виснажує живий дух, послаблює життєві сили людського тіла, веде до хвороб. Систематичні фізичні тренування зміцнюють здоров'я, пробуджують апетит, роблять людину сильнішою і витривалішою, готують її до військової справи [4].

Гуманістичний ідеал усебічно розвиненої людини, що володіє ґрунтовною загальноосвітньою підготовкою і є морально непохитною, міцною фізично і чуйною до краси життя і мистецтва, знайшов, таким чином, в «Правителі» яскраве відображення [10, с. 285].

З усіх виховних прийомів він надавав перевагу похвалі, що створює позитивні стимули в навчанні й прагненні до чеснот. Т. Еліот уважав за необхідне спиратися в процесі виховання на честолобство, прагнення до популярності, жаги до задоволень, природних для людини. Діти, від природи не схильні до отримання знань, потребують більш тонкого і уважного ставлення. Виховання, вважав Т. Еліот, слід починати з вивчення індивідуальних особливостей дитини, визначення її схильностей і бажань, а гнів і жорстокість лише пригнічують волю, притупляють інтелект, відвертають від занять. Жалість, добросердя, м'якість дорослих, свобода – ось те, до чого швидше схилиться дитяча душа [3, с. 230].

Т. Еліот надзвичайно уважний до всього, що становить найближче оточення дитини – майбутнього можновладця. Навіть у дитячому віці діти не повинні чути поганих слів, бачити погані жести і вчинки. «Я переконаний, – писав гуманіст, – що в уми і серця немовлят ... під впливом зла може проникнути гріх, який зіпсує їх ніжну натуру і породить плоди дикі, заражені смертельною отрутою». Із семи років постійно поруч з дитиною повинен бути вихователь: літній, шанований і сильний чоловік, який має добре серце і благородні манери. Для занять науками слід надати перевагу вчителю, який не лише відмінно знає грецьку та латинську мови, а й терплячому, спокійному, врівноваженому за характером [3, с. 231].

Позитивному прикладу у вихованні та освіті Т. Еліот надавав великого значення, не обмежуючи його, до речі, сферою повсякденного спілкування дитини, а визнаючи вплив прикладів, почерпнутих з літературних творів, книг з історії, промов ораторів давнини.

Серед читачів, згодних з багатьма положеннями трактату, був сам Генріх VIII. Можливо, він отримав справжнє задоволення від читання роботи, в якій апологія монархії та консервативний ентузіазм прихильника соціальної стабільності органічно поєднувалися з викладеними вперше англійською мовою гуманістичними поглядами на виховання і освіту людей, які готуються служити державі й керувати нею. Книга Т. Еліота вплинула на педагогічні концепції, що створювалися в Англії в епоху пізнього середньовіччя. Більше того, вплив «Правителя» простежується в творах В. Шекспіра. Марно, проте, було б шукати посилення на його трактат у педагогічних творах англійських мислителів цього періоду. Можливо, це гірка плата за неоригінальність, вторинність більшості ідей, висловлених у

трактаті. Не слід проходити повз інше пояснення: «Правитель» і викладена в ньому педагогічна концепція були настільки співзвучні вісній епохи, поглядам на освіту і виховання, що вони ніби втрачали власне авторство, ставали надбанням буденної свідомості. Підкреслимо, що педагогічні погляди Т. Еліота відображали гуманістичну точку зору на цілі, характер, методи виховання. І в цьому сенсі популярність «Правителя», ймовірно, може служити мірою популярності ідей гуманістичної педагогіки в тюдорівській Англії. Відомо, що доля книг, сильних не оригінальністю, а традиційністю, що не заперечують панівні погляди, але висувають нові аргументи їх істинності, нерідко бувають успішнішими за твори новаторські [4; 2, с. 59].

З огляду на це, можна зробити **висновок**, що трактат Томаса Еліота «Правитель» був логічним апологетом ренесансної педагогічної спадщини. Не увібравши в себе концептуально нових ідей, він став відповіддю на поширення Європою утопічних, протокомуністичних ідей, які, на думку автора, несли загрозу порядку і мирному співіснуванню суспільства. «Виплеканий з пелюшок» державець або чиновник, переконував гуманіста, мав змогу трансформувати суспільство, знизити його ризики, дати гідну відповідь на комплекс проблем і суперечностей. Головною ж умовою «плекання» була концептуально нова, гуманістично побудована система освіти. «При всій традиційності ламентаций навряд чи коли-небудь і де-небудь існувало суспільство, задоволене організацією виховання і навчання підростаючих поколінь», – ці спостереження Томаса Еліота важливі для створення загального уявлення про стан освіти в тюдорівській Англії. Ця проблема також змальована сірими фарбами «Правителя», але це вже питання, що виходять за рамки нашої статті. Вони, безумовно, потребують глибокого і всебічного аналізу в наступних дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Мусихин Г. И. Популизм: структурная характеристика политики или «ущербная идеология»? Полития. 2009. № 4 (55). С. 40-53.
2. Бурганова В. Н. Томас Элиот: портрет гуманиста «между Ренессансом и Реформацией». Вестник Кемеровского государственного университета. 2014. № 3 (59). С. 57-60.
3. Брандт М. Ю. Педагогические взгляды Томаса Элиота. Школа и педагогическая мысль Средних веков, Возрождения и начала Нового времени (исследования и материалы) / Ред. К. И. Салимовой. М.: Издательство АПН СССР, 1991. С. 221-234.
4. Elyot Thomas. The boke named the Gouernour, deuysed by syr Thomas Elyot knight. London, 1537. URL: <http://name.umdl.umich.edu/A21287.0001.001> (дата звернення: 10.05.2019).
5. Ревякина Н. В. Античные источники итальянской гуманистической педагогики XV в. Античное наследие в культуре Возрождения / Ред. Брагина Л. М. М., 1984. С. 66-78.
6. Осинковский И. Н. Томас Мор: утопический коммунизм, гуманизм, Реформация. М.: Наука, 1978. 326 с.
7. Сапрыкин Ю. М. Отражение идей равенства и общности имущества в английской литературе XVI в. Европа в средние века. М., 1972. С. 379-392.
8. Major J. Sir Thomas Elyot and Renaissance humanism. Lincoln university of Nebraska press, 1964. 276 p.
9. Осинковский И. Н. Гуманизм и Реформация в Англии в первой трети XVI в. Культура эпохи Возрождения и Реформации / Ред. Рутенбург В. И. Л., 1981. С. 222-224.
10. Год Б. В. Европейські гуманісти XV-XVI століть про виховання правителів – «філософів на троні». Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття). Полтава: АСМІ, 2004. С. 281-309.

CIVIC HUMANISM VERSUS POPULISM: THOMAS ELIOT ON THE EDUCATION OF «IDEAL GOVERNOR»

Loboda Dmytro

assistant of the Department of World History and Methods of Teaching History
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Introduction. *Today's witnesses may think that populism is the invention of the third millennium. However, this fragmentary ideology, the pathology of «stagnant» political development, the style of public policy, or «syndrome of mass democracy» appeared much earlier. The first «populists» can be found in the history of ancient Greece and Rome, and conceptualists – in the history of the European Renaissance of the XIV–XVIth centuries. During this period, the first utopias*

of Savanarola, Mora, Alberti, Dechembri, Filaret, Martini, Ariosto and Bacon appeared there. In contrast, they had a powerful school of «civilian humanism», which set itself the goal of developing real instruments for restructuring society on the basis of virtues and Christian justice. Quite often, pedagogy was such a tool. The idea of the humanists was that only a specially trained person could be involved in the management of the state, or «human destinies». That is why during the Renaissance there were numerous treatises on the education of statesmen, one of which was the «The Book of the Governor» by Thomas Eliot (1490–1546).

Purpose. The purpose of the article is to analyze the main concepts of the treatise «The Book of the Governor» by the English humanist Thomas Eliot, to distinguish author's main pedagogical ideas and to trace their connection with other ethical and pedagogical and sociopolitical ideas of the European Renaissance of the XIV–XVIth centuries.

Methods. The research is done using a system of methods, among which are general scientific ones: descriptive analysis, generalization – to ensure the possibility of distinguishing the leading areas of research, the formation of initial concepts and conclusions. Specific scientific methods are historical and genetic ones – to find out the popularity of the treatise, comparative and diachronic analysis – to identify the similarities and differences in antinomies «publicweal» and «resplebeis».

Results. T. Eliot's «The Book of the Governor» was the first work written based on the humanist ideas of the Renaissance, in which the problems of education and upbringing of «those who are to be governed by the state» were discussed in English, by an Englishman, attentive to the peculiarities of the life of the Tudor society. It was at a time when Europe was captured by utopian works, written, mostly, in Latin. Today, we would call such works populist.

The key to understanding the pedagogical concept of humanist is contained in the first three chapters of the first book of the treatise, in which T. Eliot set out his own understanding of how a state that would correspond to the concept of «the common good» («Publicweal») should be built. The author shares the ideas of humanists, based on the well-known arguments of Plato and Aristotle on the best standards of state system. By the English humanist, they acquire a rather conservative meaning. In his opinion, the English term «publicweal» corresponds to the Latin word «respublica» and should be understood as «a society which consists of different states or categories of people who obey the right to justice and are guided by mind». In this sense, T. Eliot understood «publicweal» as the state, which provides the benefit of society as a whole, and contrasted it with the notion of «communeweal» – a society in which «everything belongs to all, regardless of states and statuses». The latter was proposed and depicted in the first utopian works of the studied period.

T. Eliot is less inclined to mitigate the rigorous conservatism of the sociopolitical doctrine published in «The Book of the Governor». The ideal of political stability, based on the status of the hierarchy and the supremacy of the monarchical power, was dominant. T. Eliot emphasized the antinomy of «publicweal» and «resplebeis», of mind and passion, order and chaos.

Thus, a brief and energetic presentation of socio-political views, which began the treatise by T. Eliot, is an important element of his pedagogical theory.

A humanistic ideal of a fully developed man with general education and who is morally and physically strong and responsive to the beauty of life and art found a bright reflection in «The Book of the Governor».

Originality. In earlier studies, the work by T. Eliot is considered in different ways: the pedagogical system, literary heritage, political position, etc. We propose studying his conception of «perfect governor» education as an alternative to populist utopias of that time that could undermine the peaceful existence and development of civilization.

Conclusion. Thomas Eliot's treatise «The Book of the Governor» was a logical apologist to the Renaissance pedagogical heritage. Without absorbing conceptually new ideas, he became the answer to the spread of utopian, protocommunist ideas of Europe, which, according to the author, posed a threat to the order and peaceful coexistence of society. The humanist persuaded that a statesman or an official had the opportunity to transform the society, reduce its risks, give a decent answer to a set of problems and contradictions. The main condition for «upbringing» was a conceptually new, humanist-built education system. «With all the tradition of lamination, it is unlikely

that ever and somewhere there was a society satisfied with the organization of education and training of younger generations» – these observations by Thomas Eliot are important for generating a general idea of the state of education in Tudor England. This problem is also depicted in «The Book of the Governor», but these are the issues beyond the scope of this article. They, of course, require a thorough and comprehensive analysis in further studies.

Key words: *Antinomy, civilian humanism, populism, rigorous conservatism, Tudor England, utopia, «resplebeis», «respublica».*

References

1. Musikhin, G. I. (2009) Populizm: strukturnaya kharakteristika politiki ili «ushcherbnaya ideologiya»? Politia, 4 (55), 40–53 [in Russian].
2. Burganova, V. N. (2014). Tomas Eliot: portret gumanista «mezhdru Renessansom i Reformatsiey». *Bulletin of Kemerovo State University*, № 3 (59), 57–60 [in Russian].
3. Brandt, M. Yu. (1991). Pedagogicheskie vzglyady Tomasa Eliota. *Shkola I pedagogicheskaya mysl Srednikh vekov, Vozrozhdeniya I nachala Novogo vremeni (issledovaniya i materialy)*. Moscow: APN USSR. 221–234 [in Russian].
4. Elyot, Thomas (1537) The boke named the Gouvernour, deuysed by syr Thomas Elyot knight. London. Retrieved from: name.umdl.umich.edu/A21287.0001.001 [in English].
5. Revyakina, N. V. (1984) Antichnye istochniki italyanskoy gumanisticheskoy pedagogiki XVth century. *Antichnoe nasledie v culture Vozrozhdeniya*. Moscow. 66–78 [in Russian].
6. Osinovskiy, I. N. (1978) Tomas Mor: utopicheskiy kommunizm, gumanizm, Reformatsiya. M.: Nauka. [in Russian].
7. Saprykin, Yu. M. (1972) Otrazhenie idey ravenstva i obshchnosti i mushchestva v angliyskoy literature XVI v. *Yevropa v srednie veka*. Moscow. 379–392 [in Russian].
8. Major, J. (1964) Sir Thomas Elyot and Renaissance humanism. Lincoln university of Nebraska press [in English].
9. Osinovskiy, I. N. (1981). Gumanizm i Reformatsiya v Anglii v pervoy treti XVI v. *Kultura epokhi Vozrozhdeniyai Reformatsii*. Leningrad. 222–224 [in Russian].
10. God, B. V. (2004) Yevropeyski gumanisti XV–XVI stolit pro vikhovannya praviteliv – «filosofiv na troni». *Vikhovannya v epokhu evropeyskogo Vidrozhennya (seredina XIV – pochatok XVII stolittya)*. Poltava. 281–309 [in Ukrainian].

ГРАЖДАНСКИЙ ГУМАНИЗМ ПРОТИВ ПОПУЛИЗМА: ТОМАС ЭЛИОТ О ВОСПИТАНИИ «ИДЕАЛЬНОГО ПРАВИТЕЛЯ»

Лобода Дмитрий Александрович

ассистент кафедры всемирной истории и методики преподавания истории
Полтавского национального педагогического университета имени В. Г. Короленко

Статья посвящена анализу основных положений трактата «Правитель» английского гуманиста Томаса Элиота, определению его главных педагогических идей и установлению их связи с другими этико-педагогическими и общественно-политическими установками европейского Возрождения XIV–XVI веков. Прослежены причины популярности трактата в тюдоровской Англии XVI века. Раскрыто содержание антиномии «public weal» и «resplebeis» – ума и страсти, порядка и хаоса, что подчеркивалась Т. Элиотом в его работе. Выделены основные положения педагогической концепции воспитания «идеального правителя» и раскрыто содержание подготовки будущего государственного служащего, которые содержит трактат «Правитель». Не включив в себя концептуально новых идей, он стал ответом на распространение в Европе популистских, протокоммунистических идей, которые, по мнению автора, несли угрозу порядку и мирному сосуществованию общества.

Ключевые слова: *антиномия, гражданский гуманизм, популизм, ригористический консерватизм, тюдоровская Англия, утопия, «resplebeis», «respublica».*

Отримано редакцією 10.06.2019 р.